

A győri akadémián különösen érvényesült az európai jogtudományi áramlatok közül Joseph von Sonnenfels hatása, nemcsak az előírt tankönyve alapján, de személyes tapasztalatokon és a nemzetgazdaságtan feldolgozásán keresztül is. Barits Béla, a politico-kamerális tudományok tanára Sonnenfels magyarországi követőjének tekinthető. Barits a Bécsi Egyetemen végzett tanulmányai során Joseph von Sonnenfels előadásait is hallgatta, s a bécsi professzor szorosabb hallgatói köréhez tartozott. Egy másik győri tanár, Sax Mihály, Sonnenfels tanai alapján készített egy latin nyelvű összefoglalót, mely 1808-ban jelent meg.²⁰ A Beke Farkas által írt tankönyv,²¹ mely 1840-ig alapvető jogi irodalom volt, a sonnenfelsi nemzetgazdaságtan átdolgozott változata volt.²² Az európai államok leírása „Staatenkunde” = statisztika nyomán keletkezett a győ-

ri tanár Rámóczy Valérián „Álladalomtan” c. könyve, mely a göttingeni eredetű államjog egyik első magyar nyelvű változata.

V. FAZIT

A „király és a köz szolgálatára” képeztek elsősorban a királyi akadémiák jogi tanfolyamai hivatalnokokat, a királyi akadémiák működése azonban a jogi műveltség megsokszorozódását jelentette az országban. Számos író, történész, politikus látogatta a királyi akadémiák jogi kurzusait, s ez a magyar közélet jogi iskolázottságát növelte. A jogászképzés ezen intézményei is jelentős részben hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarországon a 19. század folyamán egy európai színvonalú jogi kultúra alakulhasson ki.

Jegyzetek

- ¹ A jogászképzés irodalmához l. P. Szabó, Béla, A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában, in: Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója, Szerk. Balogh Judit, Debrecen 2004, 13-14 p.
- ² Mezey, Barna, Universitäten und Rechtsakademien (Anfänge und Entwicklungstendenzen der juristischen Ausbildung in Ungarn), in: Die ungarische Universitätsbildung und Europa, Szerk. Font Márta és Szögi László, Pécs 2001, 187 p.
- ³ A korszakoláshoz v.ö. Ballagi, Géza, .
- ⁴ Ratio educationis, § 162 und 184. Forrásként: Ratio Educationis, Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása, Szerk. Mészáros István, Bp., 1981.
- ⁵ Kosáry, Domokos, Művelődés a XVIII. századi Magyarországon, 3. kiad., Bp., 1996, 497 p; Mezey, Barna, Egyetemek és jogakadémiák, in: Győri tanulmányok 20, Győr 1998, 13 é. k. p; Zlinszky, János, Wissenschaft und Gerichtsbarkeit. Quellen und Literatur der Privatrechtsgeschichte Ungarns im 19. Jahrhundert, Frankfurt/M. 1997, 131-132 p. és 134-137 p; Fallenbühl, Zoltán, Ungarische Staatswissenschaft und Beamtenausbildung im 18. Jahrhundert, in: Wissenschaft und Recht der Verwaltung seit dem Ancien Régime, Szerk. Erk Volkmar Heyen, Frankfurt/M. 1984, 224 p.
- ⁶ Kajtár, István, Az újkori német jogi kultúra szakirodalmá a Pécsi Püspöki Könyvtárban (Kitekintéssel a XIX. század közepéig), in: A Klíma-könyvtár a tudományos kutatások szolgálatában, Szerk. Csóka-Jaska Helga, Pécs 2001, 17 p.
- ⁷ Ratio Educationis, § 184.
- ⁸ Eckhart, Ferenc, A Jog- és Államtudományi Kar története 1667-1935, Bp., 1936, 111 p.

- ⁹ Ratio Educationis 187 §.
- ¹⁰ Sonnenfels, Joseph, Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft, Wien 1763-1767
- ¹¹ Gatterer, Johann Christoph, Abriss der Universalhistorie nach ihrem gesamten Umfrage, von Erschaffung der Welt bis auf unsere Zeiten, Göttingen 1765.
- ¹² Achenwall, Gottfried, Grundsätze der Europäischen Geschichte zur politischen Kenntniß der heutigen vornehmsten Staaten, Göttingen 1754.
- ¹³ Tar, Attila, Die königlichen juristischen Akademien in Ungarn, in: Die ungarische Universitätsbildung und Europa, Szerk. Font Márta és Szögi László, Pécs 2001, 223-235 p.
- ¹⁴ Gergely, András, Magyarország története a 19. században, Bp., 2003, 165 p; Mezey, Barna, Universitäten und Rechtsakademien (2.sz. jegyzet), 194 p.
- ¹⁵ Ratio Educationis, § 26-27.
- ¹⁶ Eckhart, A Jog- és Államtudományi Kar története (8. sz. jegyzet), 170 p.
- ¹⁷ 2. Ratio Educationis, § 108-110.
- ¹⁸ Gergely, Magyarország története a 19. században (14. sz. jegyzet) 164 p.
- ¹⁹ Tar, Die königliche juristische Akademien in Ungarn (13. sz. jegyzet), 228 p.
- ²⁰ Sax, Mihály, Summaria institutionum politicarum adumbratio secundum Sonnenfels, Buda 1808.
- ²¹ Beke, Farkas, Principia politicae commercii et rei aerariae, 2 Bde., Posonii 1807-1808, (2. Aufl. 1823.)
- ²² Sonnenfels, Grundsätze der Polizey (10. sz. jegyzet).

Kubinyi András:

A magyar országgyűlések tárgyalási rendje

1445 – 1526

A KIRÁLYI TANÁCS PROBLÉMÁJA

relte meg (egyébként tévesen) rekonstruálni az egységes tanácsot, és élesen támadta Schillert.⁵ Szilágyi ha-

Országgyűléseink tárgyalási rendjét elsősorban a rá vonatkozó törvények alapján szokták leírni, ilyenek azonban a középkorból alig maradtak fenn, így leginkább az újkori helyzetet ismerjük. Viszonylag a legtöbbet Timon Ákos írt erről, aki az 1495. évi 25. tc. alapján az országgyűlések előkészítésénél a nagyobb királyi tanácsot említi.¹ Jogtörténészeink többnyire csak röviden foglalkoznak e témával, de a tanács mellé nem teszik ki a „nagyobb” jelzőt.² A tudományban hosszú ideig párhuzamosan élt az egység és a kettős tanács elmélete, majd az utóbbi terjedt el Timon tanítványa, Schiller Bódog műve alapján, aki helyesebben tágabb tanácsról írt.³ Schillert és Timont követte Kérészy Zoltán.⁴ A történész Szilágyi Loránd a kancelláriai jegyzetekben említett referensekből kísé-

tására fél évszázadig az egységes tanács elmélete uralkodott.⁶ A kérdés azért lényeges, mert a tágabb tanácsból nőtt ki az újkori országgyűlések felső táblája.⁷

Elvileg tényleg egy tanács (consilium, senatus) létezett, amelyet gyakran összetétele alapján csak „praelati et barones”, azaz főpapok és bárók néven említettek. Az Árpád-kori királyi tanács jogutódja tehát a püspöki karból és az országos főméltóság viselőkből (akiket a Hármaskönyv I. rész, 94. cím, 2. § sorol fel) álló testület, amelybe az uralkodó természetesen másokat is meghívhatott. A királyi birtokok nagyarányú eladományozása következtében kialakult világi nagybirtok azonban olyan erőt képviselt, amelyet nem lehetett kihagyni a döntéshozatalból. A király a 14. század végétől egyre gyakrabban, 1439 óta állandóan személyesen hívta meg az összes nagybirtokost fontos ügyek tárgyalására, így az országgyűlésekre, valamint saját bandériumokkal rendelkeztek. Őket is bárónak kezdték nevezni. A kialakuló főnemesség nem felelt meg a Hármaskönyv I. rész, 9. cím, 7. §-ban kimondott egy és ugyanazon nemesség elvének.⁸ Az 1498. évi 22. t.c. a bandériumtartó urakat már báróként sorolta fel. A királyi tanács a 15. század közepétől elvben a püspöki karból és valamennyi nagybirtokosból állt. Mind Mátyás, mind II. Ulászló idejéből maradt fenn a napi ügyeket tárgyaló szűkebb tanács tagjai által kiadott oklevél, amelyben magukat a többi főpap és báró megbízottaként, illetve reprezentánsként tüntették fel.⁹ Nagyon ritkán előfordul a teljes, vagy a nagy tanács (totum, ill. totale consilium, „ainen grosen Ratt”, „ganczen Rat”), vele szemben pedig a részleges tanács („particular Rat”) említése.¹⁰ A szűkebb tanácsban a teljes tanácsban részt venni jogosultak közül (a püspöki kar tagjai és a bandériumtartó urak), azok és akkor jelentek meg, akiknek a király éppen igényelte létüket.¹¹

Az 1498. évi 2. t.c. a király által kinevezendő két-két főpapot és bárót, valamint a nemesek által választandó 16 köznemeset rendelt a törvényszékbe, A 8 cikkely a nemesi ülnökök felét a királyi tanácsba is beengedte. Gondoskodtak mind az úri, mind a nemesi ülnökök fizetéséről is. A fizetett főpapi és bárói tanácsosokat korábban a király nevezte ki, az 1518. évi bácsi országgyűlés 39. t.c.-je szerint azonban őket is (négy főpapot és négy bárót) a rendek választották. Ez már korábban szokásba jött, II. Lajos első országgyűlése öt püspökből, hét báróból és 16 köznemesi ülnökből álló tanácsot választott.¹² Sok kutatót megzavart a választott tanácsstagok intézménye. Arról volt azonban csak szó, hogy a rendek néhány tekintélyes főpap és főúr megjelenését szükségesnek tartották a tanácsban, ezért szavaztak meg fizetést nekik. A vonatkozó törvények végén azonban a többi tanácsstag jogát is megerősítették. Így az 1500. évi 10. t.c. 14. §-a így ír: „Ezenfelül a többi főpap és báró urak, a kik egyébként a királyi felség tanácsában ülnek, a különben megszokott módon az ő felségének említett tanácsába mindenkor bebocsátandók.” Az 1518. évi bácsi országgyűlés ugyanazon 39. cikkelye, amelyik felsorolja az akkor választott tanácsstagokat utolsó, 4. §-ában ezt írja: „A többi urak és tanácsosok állása és méltósága is ő fel-

sége tanácsában épségben maradván.” Az adatok szaporíthatók. Más helyen kimerítően foglalkoztam a kettős tanáccsal, összetételével és jogkörével, valamint Szilágyi Loránd kritikájával.¹³

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÖSSZEHÍVÁSA

Az országgyűlések lefolyásáról az összehívástól az elfogadott végzemény kihirdetéséig oklevelek és levelek, főként követjelentések adnak felvilágosítást. Az összehívás cselekvőképes király esetében kizárólag az uralkodó joga volt. A Jagelló-kor vége felé előfordult, hogy a rendek, vagy egy részük maguk akartak gyűlést tartani, ami ellen természetesen fellépett a király. 1522-ben a Csehországba utazó II. Lajos a nádorhoz és a vajdához írt parancsában tiltott el ilyen kezdeményezést azért, „mivel akarunk ellenére egyetlen hű ember (fidelis) sem tarthat gyűléseket.”¹⁴ 1505-ben, illetve 1525-ben is voltak ilyen esetek, amikor vagy kompromisszum jött létre, vagy a király végül beleegyezett a megtartásba.¹⁵ Az 1485. évi nádori cikkelyek 3. t.c.-je szerint a nádor joga a királyválasztási országgyűlés összehívása, hasonlóképpen a király gyermekkorában is. A jelek szerint ezt nem tartották meg. A gyermek II. Lajos első, 1516. Szent György napján tartott országgyűlés Perényi Imre nádor oklevele szerint a főpapok és bárók (tehát a tanács) „edictuma” alapján gyűlt össze.¹⁶ Ezzel a korábbi szokást követhették, mivel 1457. december 1-én a királyi (szűkebb) tanács Budán tartózkodó tagjai, öt püspök és hét báró (köztük az esztergomi érsek és a nádor) tüzték ki V. László halála után 1458. január 1-re a választást Pest városába.¹⁷ Mátyás halálakor a nádori szék betöltetlen volt. A meghívót Beatrix özvegy királyné adta ki, aláírásként azonban a királynénál tartózkodó főpapokat és bárókat tüntetik fel. Ezek pecsétjeinek nyoma fenn is maradt a meghívókon. Az április 17-i keltezésű meghívók egy hónappal későbbi időpontra a nép nyelvén Rákossnak nevezett pesti mezőre tüzték ki az új király megválasztását. Itt abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a városoknak küldött meghívókon kívül fennmaradt egy bárónak szóló is. Ez jóval bővebb, utal az országra leselkedő veszélyekre is.¹⁸

Leginkább a városoknak küldött országgyűlési meghívókat őrizték meg. Itt kell megjegyezni, hogy a legelterjedtebb nézet szerint „a klasszikus rendi képviselő kialakulása egyébként 1445-ben fejeződött be, amikortól az országgyűlésben a városok követői is részt vettek.”¹⁹ Viszont Mátyás 1464 évi koronázása után az erdélyi három rendi nemzethez tartozó szász városokat nem számítva csak egyszer, 1475-ben hívta meg a városokat, majd az 1490-es királyválasztástól 1508-al bezárólag került olykor újra sor meghívásukra. Csak az 1526 királyválasztástól kezdve vált részvételük rendszeressé.²⁰

Az országgyűlés királyi meghívó levele (regalis) tartalmazta a megtartandó diéta időpontját, helyét, alkalmanként pedig a megtárgyalandó tárgyakat is.²¹ A tervezett időpont többnyire a meghívólevél keltétől számított egy hónap volt, olykor lehetett azonban rövidebb,²²

vagy későbbi határidő is.²³ A hely tudtommal egy esetben alternatív, Mátyás 1462-ban Budára vagy Pestre hívta össze a rendeket.²⁴ A diéta helyét az 1505. évi Szent. Mihály napi diéta regalisa csak a „huc” szóval fejezi ki, azaz a meghívottak, ide, azaz Budára kötelesek jönni. Az más kérdés, hogy az országgyűlés a Rákoson volt, hiszen ez adta ki az ún. Rákosi végzést.²⁵ Sokkal lényegesebb, hogy a meghívók többsége arra utal, hogy a király az országgyűlést a nála tartózkodó főpapok és bárók tanácsára, azaz a szűkebb tanács véleményére hívta össze. Ezt előírta az 1471. évi I. t.c. is.²⁶ A regalisok utasítják a címzettet a megjelenésre, ill. meghatalmazással ellátott követek küldésére, a Jagelló korban a törvényileg megszabott bírság terhe alatt. (1498. évi I. t.c.) Ennek behajtása nem volt egyszerű. II. Lajosnak még 1520 második felében is utasítani kellett Veszprém megyét, hogy hajtsa be az 1518. évi bácsi országgyűlésen meg nem jelentek után a bírságot.²⁷ A megjelenési kötelezettség alól kivétel Mátyás első országgyűlési meghívója, ami városoknak szólt. A városok küldhet meghatalmazott követeket, akikről megtudhatják, hogy közakarattal mit határozott az országgyűlés.²⁸ A király tehát nem tartotta városait döntéshozónak.

A püspöki kar tagjai és a nagybirtokos urak névre szóló meghívót kaptak. Magam csak egy főpapnak küldött diétai meghívót ismerek. 1512. december 8-án a király Várdai Ferenc váci püspököt hívta meg országgyűlésre.²⁹ Több főúrnak szóló regalis maradt fenn.³⁰ Az uraknak küldött meghívók nem mindig utalnak előzetes királyi tanácsi döntésre. Többségüket zárt formában, azaz királyi záró pecséttel ellátva állították ki. Az angol egyházi és világi lordoknak szóló parlamenti meghívók csak általánosan utalnak a tárgyra, viszont kiemelik a magyar regalisoktól eltérően a címzettnek a király iránti hűség kötelezettségét.³¹ A megyékhez intézett meghívókat ezzel szemben általában nyílt alakban, azaz a szöveg alá nyomott pecséttel megerősítve bocsátotta ki a király, rendesen utalva a végén arra, hogy elolvasás után adják vissza a bemutatónak. A regalist tehát körözték a megyékben. A meghívó utal arra, hogy a megye hány követet válasszon, vagy pedig, hogy a nemesség fejenként jelenjen meg.³² A városoknak szóló meghívók utasítják a várost, hogy meghatalmazással ellátott követeket küldjön. A regalisok többnyire zárt formájúak. A 16. század első évtizedében azt is említik, hogy a város is az ország tagja (membrum).³³

Az 1490-es királyválasztás példája alapján feltételezhető, hogy az egyes rendek más szövegű meghívót kaptak.³⁴ Sajnos, nem ismerek olyan országgyűlést, amelynek mind a bárók valamelyikéhez, mind a megyékhez intézett meghívója fennmaradt volna. A „Rákosi végzést” kiadó 1505. évi Szent Mihály napi diéta meghívói közül azonban ismert egy az uraknak szóló személyes, valamint a városoknak küldött regalis.³⁵ Az előbbi sokkal részletesebb. Ulászló itt leírja az előtörténetet: egy az előző országgyűlés által Székesfehérvárra tervezett fegyveres diéta általa történt eltiltását, majd azt, hogy összehívta a főpapokat, bárókat és előkelőket, amelyről a címzett tud, és tanácsukra tartja meg a Mi-

hály napi országgyűlést. A városoknak írt regalis csak röviden említi, hogy az előbbiekre tanácsára döntött a diéta megtartásáról. Utána a szöveg azonos, így mindkét meghívó kiemeli, hogy azt „minden fegyverzőrejkül” kell megtartani. A vége megint különbözik. Az úrnak szóló a törvénybe foglalt bírság terhe mellett parancsolja meg a megjelenést, majd külön kiemeli: „azt akarjuk, hogy Te és a többi úr minden esetre jelenjen meg ezen a diétán.” A városokat figyelmezteti, hogy ők is az ország tagjai, „amelynek a java és megvédése egyaránt érint titeket és a többi országlakost”, ezért válaszanak meghatalmazottakat, akiket küldjenek el az országgyűlésre. A király a városokat meg nem jelenés esetén nem fenyegeti bírsággal. Ulászló 1508-ban a nála levő urak és ülnökökkel tárgyalva Szent György napra hívta össze a diétát. Regalisaiból fennmaradt az Arad megyének és a városoknak küldött.³⁶ A szöveg első fele azonos. Utána azonban a megyével közli, hogy az ország védelmére más ügyek is felmerültek, valamint, hogy fejenként és fegyvertelenül jelenjenek meg. A városokat megint figyelmezteti, hogy ők is az ország tagjai. (A megyével nem.) Teljesen nyilvánvaló, hogy a királyi kancellária a meghívókat a címzettek rendi állása és súlya szerint eltérő szövegben állította ki. Az erdélyi három nemzetnek és Szlavóniának küldött regalisokkal most nem tudok foglalkozni.

A meghívásnak a főpapok és az urak nem tettek mindig eleget, vagy késve érkeztek, ezért az 1492. évi 108. tc. szerint csak négy napig kellett reájuk várni. Az 1500. évi I. tc. nemcsak bírságot szabott ki a meg nem jelenőkre, hanem a diéta idejét 15 napban szabta meg. További kutatásokat igényel, hogy a kijelölt napon össze is gyűlt-e az országgyűlés, és hány napig tartott. Úgy tűnik, hogy a törvényeket nem mindig tartották be. A nehézségekre egy adat. A Corpus Juris is hozza az 1523. évben Szent György napján (április 24.) Budán tartott országgyűlés cikkelyeit. Követjelentésekből tudjuk azonban, hogy egy éves csehországi tartózkodás után a király és felesége csak április 27-én vonult be Budára, ahol még csak kevesen érkeztek meg a gyűlésre, mert nem hitték, hogy megérkezik Lajos. Akkor kezdtek összejönni, amikor hallották indulását Morvaországból.³⁷ A diéta végül május 2-án, valamivel több, mint egy héttel a határidő után nyílt meg.³⁸ A Corpus Jurisban ugyancsak kiadott 1514. évi törvény mutatja, hogy nem tartották be mindig a 15 napos határidőt sem. A diéta október 18-án kezdődött és november 19-én fejeződött be, tehát 32 napig tartott.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

Az előkészítés már az összehívással megkezdődött. A meghívókból láttuk, hogy általában a (szűkebb) királyi tanács véleménye kikérése után hívta össze az uralkodó a diétát, olykor pedig az utolsó országgyűlés határozatát vették alapul. A tárgyalási alapot a királyi előterjesztések szolgáltatták. Az újkorban, amikor a köznemességet már kizárólag a megyék által választott követek képviselték, azok a megbízóiktól kapott instruk-

ciói alapján állították ki a sérelmeik és kívánalmaik jegyzékét, amelyeket szintén megtárgyaltak.³⁹ Az előkészítésről az 1495. évi 25. tc. világos képet mutat. Az országgyűlés előtt a király a főpapok, bárók és főbb tanácsosai – tehát a tágabb tanács előtt – terjesztette elő a diéta összehívásának okait, majd az ajtonállómester egyenként megkérdezve a jelenlévők véleményét, a „józanabb rész” (sanior pars) véleményét hirdette ki. A szavazatokat tehát nem számolták, hanem mérlegelték. Az ajtonállómester egyben udvarmester is volt, a gyűlésen pedig mintegy elnöki szerepet töltött be.⁴⁰ A tágabb tanácsban készült el tehát a királyi előterjesztés (propositio), amelyet a diéta megnyitásán adtak elő.

A Jagelló-kor nagy részében a nemesség fejenként jelent meg, így elvben nem volt szükség instrukciók összeállítására. Ha nem is sérelmek, hanem kívánalmak formájában a azonban a nemesség is megfogalmazta a szerinte az országgyűlésen elfogadni javasolt cikkelyeket. Egynek szövegét 14 pontba szedve az 1524. évi szeptember 8-i diétára küldött osztrák követség egy tagja „A magyarok szándéka a Mária születése napján tartandó diétán a következő” címmel össze is foglalta.⁴¹ Az 1525 évi tavaszi országgyűlésen május 10-én a nemesség a pesti ferences templomban tanácskozott kívánságairól. A király Podmanicki István nyitrai püspököt küldte hozzájuk, akik azt mondták, hogy az uralkodó 12-én tegye meg előterjesztését. Másnap a budai ferenceseknél gyűltek össze, ahol sok vád hangzott el az esztergomi érsek és az udvarban tartózkodó idegenek ellen. 12-én a Rákoson gyűlt össze a nemesség. Elhatározták, hogy a királyt néhány világi úrral együtt magukhoz hívják, mert nem akarnak papokat. A pápai nuncius aznap a király és az urak előtt ismertette a Szentatya breve-jét, hogy egyezzenek ki egymással. A nunciust elküldték a nemesekhez, akik megköszönték a pápa üzenetét. A király pedig egy-egy főpapot és főurat küldött hozzájuk, akik ismertették a királyi előterjesztést, ami egész mást tartalmazott (török elleni védekezés és adókérés), mint amiről a nemesség tárgyalt.⁴² Ezzel megkezdődött az érdemi munka. A diétáknak tehát két, olykor homlok egyenesen eltérő tervzetet kellett közös nevezőre hozni.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS HELYSZÍNE ÉS MEGNYITÁSA

Az országgyűlés helyét a meghívó szabta meg, többnyire Budát vagy Pestet, ill. a Rákos mezejét jelölve meg. Ezen kívül is számos más településen tarthattak, többször volt pl. országgyűlés Bácsban, Pozsonyban, Szegeden, Székesfehérvárott, vagy Tolnavárott. A vidéki települések esetében a helyszín attól is függött, hogy tömeges diétát tartottak, vagy csak követek képviselték a nemességet. Az 1525 évi hatvani országgyűlés esetében tudjuk, hogy a király a helyi premontrai monostorban lakott, és nyilván ott tárgyalt a főrendekkel, míg a nemesség a város mellett kerítéssel és kapukkal ellátott mezőn gyűlésezett, a király és a nagyurak szá-

mára pedig egy emelvényt alakítottak ki.⁴³ A fővároson kívül elsősorban az uraknak szállást is kellett biztosítani, ez a királyi lovászmester feladata volt.⁴⁴ A helyszín a főváros esetében sem állapítható meg pontosan. Látjuk, hogy 1462-ben Budára vagy Pestre hívták össze.⁴⁵ Ez nem is véletlen, hiszen az 1525. évi tavaszi országgyűlés első három napján a nemesség más-más napokon jött össze: az első két napon a nagy befogadóképességű pesti, ill. budai ferences templomokban. Az utóbbi a királyi vár előtt állt. Csak a harmadik napon mentek a Rákosra.⁴⁶ Az 1526. évi Szent György napi országgyűlésről csak annyit tudunk, hogy első napján, április 24-én érkeztek meg a királyt támogató nemes titkos társaság, a Kalandosok tagjai, akik másnap, 25-én ugyancsak a budai ferences templomban kezdték meg saját elképzeléseiket megfogalmazni. Csak 27-én jelent meg a teljes nemesség a Rákoson.⁴⁷

Az adatokból egyértelmű, hogy egyrészt a két első rend, másrészt a nemesség külön tárgyalta, de voltak együttes ülések. A főpapok és a főurak magukat együtt „mindkét rendnek” nevezték.⁴⁸ Ők a királyi palotában jöttek össze, az azonban bizonytalan, hogy ott hol.⁴⁹ Egy levél az 1523. május 2-án megnyílt diéta tartama idejében, május 10-én Budáról ezt írja: „a nagyurak, a püspökök és más országos urak legnagyobb részt itt vannak Budán, és naponta mennek a tanácsba.”⁵⁰ A nemesek vagy a két (budai és pesti) ferences templom egyikében, vagy a Rákos mezején, esetleg a budai királyi vár előtti téren tanácskoztak.⁵¹ Az országgyűlés megnyitását, a három rend időnkénti közös tárgyalását, valamint berekesztését is ezeken a helyeken tarthatták, amikor az uralkodó főpapjaitól és főuraitól kísérvé ment a nemesek közé. Az országgyűlés hivatalos megnyitásáról ellentmondóak az adatok. Az 1519. tavaszi országgyűlés egyetlen tárgya a nádorválasztás volt. A nemesség előzetes zavargása letörése után május 28-án a szokott helyen (nel luogo debito) a vár előtti téren gyűltek össze, ahol emelvényt állítottak fel, ezen foglalt helyet a király az urakkal. Végül a bárók és a megyék szavazataival megválasztották Bátorit Istvánt nádorrá.⁵² Az 1523 évi Szent György napi országgyűlésről pontosan tudjuk, hogy azt a király május 4-én a palota előtti téren nyitotta meg, majd a kancellár (Szalkai László) adta elő az előterjesztést. Utána a pápai és a császári követek beszéltek, akiknek szónoklatát magyarra fordították.⁵³ A prozódiumot kevesen értették, és nem tudták, mit tegyenek. A nemesek kinyilvánították, hogy támogatni akarják Lajost, és megkérdezték a nagyurakat, belegyeznek-e? Az osztrák követ szerint ezek – nem szívesen – karuk felemelésével hozzájárultak.⁵⁴ Az 1525. évi tavaszi országgyűlésen a Rákos mezején – mint fenn láttuk – egy főpap és egy báró ismertette a nemességnek a királyi előterjesztést.⁵⁵ Az 1526. évi Szent György napi diétán a nemesség előzetes tárgyalásai április 24 és 27 között a budai ferenceseknél, majd a Rákos mezején folytak. 28-án Lajos követeket küldött hozzájuk, akik által szemükre vetette, hogy egy évvel azelőtt személyesen elment kérésükre a Rákosra, ami szokatlan volt (che era insolito), mégsem engedelmess-

kedtek neki. Másnap, 29-én a nemesség megjelent a palota előtt, ahol a király letétette fegyvereiket, és előadta előterjesztését, és a nemesek is azt, amit akartak.⁵⁶ Pontosan nem állapítható meg, hogy a diéta hivatalos megnyitása április 28 történt-e a Rákoson, és az sem, hogy a király megbízottai akkor már előterjesztették-e a teljes királyi propozíciót, vagy pedig másnap, a király jelenlétében, a palota előtt történt a nyitás és az előterjesztés?

AZ ORSZÁGGYŰLÉS LEFOLYÁSA

Amennyiben a diéta teljes ülését a Rákoson tartották, erősen kétséges, hogy az uralkodó elnökölt volna rajta, hiszen, mint láttuk, ottani megjelenését szokatlannak nevezték.⁵⁷ A király által összehívott országgyűlést általa megbízottak irányításával távollétében is meg lehetett tartani. Mátyás a cseh háborúk idején 1473. december 8-ra hívta össze a diétát, amelyen Szapolyai Imrére, Pálóci Imrére és Handó György pécsi prépostra (és nem a nádorra!) bízta képviselőit, akiket instrukcióval is látott el.⁵⁸ A következő évben 1474. október 2-án adták ki Magyarország főpapjai, bárói és választott nemesei a királyi utasításra hozott törvényt. A királyi szentesítő oklevél ugyanaznap kelt Budán, de nem írja át a dekrétum szövegét. A baj csak az, hogy Mátyás akkor Sziléziában tartózkodott, így vagy utólag kiállított, antedatált oklevélről van szó, vagy a rendek egy Budán hagyott királyi pecsétet használtak.⁵⁹ Hasonló példákat még idézhetnénk. Az is előfordult, mint pl. 1499-ben, hogy a király a két hétig tartott rákosi országgyűlés egész tartalma alatt a nemesség kérésére sem jelent meg a diéta színhelyén.⁶⁰

Ilyenkor valakit megbízhatott a teljes ülések levezetésére. Az 1524. szeptember 8-i rákosi országgyűlésen a nemesség megtámadta és megverte egyik vezetőjét, Ártándi Pált, mert Mária királyné szolgálatába lépve áruló lett.⁶¹ Osztrák jelentés szerint, ha lett volna náluk fegyver, többeket megölték volna. A püspökök és mások elmenekültek, kivéve Erdődi Simon zágrábi püspök, aki elnök (moderator) volt, és helyre állította a rendet.⁶² A főpapok és bárók, a két első rend, az országgyűlés későbbi felső felső táblája – mint láttuk – már ekkor általában együtt tárgyalt, leszámítva a teljes üléseket külön a nemességtől. Azt is láttuk, hogy az uraknál az ajtonállómester látott el bizonyos mértékben elnöki szerepet. A király rendszeresen maga is részt vett tárgyalásaikon. A nemesség a jelek szerint maga választott elnököt magának, akit orator regnicolarumnak, az országlakosok szószólójának neveztek, akár az angol parlament alsóháza speakerét. Az 1525. évi hatvani országgyűlésen Werbőczy István töltötte be ezt a tiszteletet.⁶³ Az 1519. évi diéta idején, amikor Werbőczy Rómában volt követségben, Ártándi Pál vezette a nemességet.⁶⁴

Az országgyűlés tárgyalásairól kevés adat maradt. Az első a Pozsony városi követek Hunyadi János kormányzóvá választásáról küldött 1446. június 6-i jelentéséből ismert. E szerint a Rákoson együtt ültek az ország urai (lantherren) a tanácsban. A pozsonyiak fel-

keresték őket. A városi követek egy sátorban tanácskoztak, akikhez Szécsi Tamás vezette őket, majd Rozgonyi György (a pozsonyi ispán!) és Pálóci László is csatlakozott, akik rá akarták őket venni, hogy esküdjenek meg a cikkelyekre, amit a városi követek megtagadtak. Közben az „Ország”, azaz a nemesség kiabálni kezdett, hogy válasszák meg a kormányzót. Az urak erre ellovagoltak Pestre. Utána kikiáltották Hunyadi kormányzóvá. A pozsonyi követek mellékeltek azokat a latin cikkelyeket, amelyekre az új kormányzónak eskütni kellett tenni, megjegyezvén, hogy a többi magyar nyelvű, amit nem tudtak leírni.⁶⁵ A következő évben a budai országgyűlés dekrétuma március 25-én kelt.⁶⁶ Ezzel van azonban valami probléma. A pozsonyi követek március 28-i jelentése szerint a lanndschaft, tehát az ország, azaz a nemesség a városok köveit maguk közé rendelték, és kérték egyetértésüket, amit elfogadtak. Az ország és a városok ezek után az ország uraitól (von den herrn des Lannds) választ kértek néhány artikulusra, amelyekre azok kedvező választ adtak.⁶⁷ Ez épp úgy lehet az elfogadott törvény magyarázata, mint magának az ország által 25-én elfogadottnak elfogadása. Magam az utóbbira gondolnék inkább, mert nehezen képzelhető el, hogy a törvény elfogadása után a nemesség még három napig együtt maradt. A két jelentés szerint külön tárgyaltak az egyházi és világi urak, az „ország”, azaz a nemesség, valamint a városok, amelyek egymás közt kapcsolatot tartottak. 1446-ban az utóbbiak kivonták magukat a döntéshozásból, 1447-ben azonban a nemesekkel együtt mentek tárgyalni az urakkal. Tekintve, hogy városi követek 1465 és 1526 között ritkán jelentek meg, az országgyűlési tárgyalási adatok viszont többnyire akkoról maradtak fenn, amikor a városi követek hiányoztak, nehéz lenne a fenti adatokból komolyabb következtetést levonni.

A pozsonyi jelentésekből azonban kitűnik, hogy a Rákoson sátorban tárgyaltak. Az 1499-es országgyűlésről kiderül, hogy Pesten (?), nyilván a Rákoson) a nemesek a tárgyalások helyéül szolgáló sátor előtt két akasztófát és egy pallost tartó faoszlopot helyeztek el. A nemesek fegyveresen, az urak nagy kísérettel, de fegyvertelenül jelentek meg.⁶⁸ A fegyveres megjelenést – mint láttuk – a király általában tiltotta, kivéve a fegyveres országgyűléseket, mint pl. az 1500 és 1518 évi Bácsott tartottakat, de nem mindig tudták megakadályozni. Olykor komoly zűrzavar is támadt. Az 1521. évi tavaszi országgyűlést a nemesség határozathozatal nélkül otthagya, mert a király familiárisai megölték Szécsi Tamás egyik szolgáját.⁶⁹ Az urak – Batthyány Ferenc pohárnokmester szerint – még ott maradtak, és soha ilyen egységesek nem voltak. Naponta gyűlnek össze, reggel mennek be a várba, és vesperáskor lépnek ki a tanácsból.⁷⁰

A legtöbbit a húszas évek diétáiról tudunk. A már említett 1523. évi Szent György napi gyűlésen felmerült viszályokról a követek is beszámolnak.⁷¹ A császári követ május 14-én jelentett az urak és a nemesség ellentétéről, amelyet igyekezett tompítani, de az adót ellentmondás nélkül elfogadták. Másnap, 15-én kellett a ki-

rállyan az összes rend közé menni, hogy a legfontosabb ügyekben határozatot hozzon.⁷² Herberstein osztrák követ május 23-i záró jelentésében valóban azt írta, hogy aznap van a nyolcadik napja a diéta befejezésének.⁷³

Ugyanaznap a császári követ szerint az urak engedélyt kezdtek kérni a távozásra, a király pedig a környékre megy kipihenni magát.⁷⁴ Ez ugyanazt mutatja, mint az imént idézett 1521. évi adat: a király a diéta befejezése után még együtt tartotta a teljes tanács tagjait, akik csak az ő engedélyével hagyhatták el a gyűlés színhelyét.

A legrészletesebben a két 1525. évi és az 1526. évi országgyűlésekről készült naplók tudósítanak bennünket, amelyekből a megnyitás kérdését már idéztem. 1525. május 13-án (a királyi előterjesztés ismertetése utáni napon) a Rákoson táborozó nemesek 60 követet küldtek az uralkodónak, akik előterjesztették kéréseiket. Lajos 14-én, vasárnap egy püspököt és bárót küldött a nemesekhez, akik által elnézést kért azért, mert nem adott választ az ünnep miatt. 15-én, hétfőn, már 120 nemes kereste fel a királyt a válaszáért, aki részben eleget is tett a kérésnek. A küldöttek másnap beszámoltak a nemeseknek, de kissé módosítva adták elő a király válaszáét, hogy megnyugtassák a népet. 17-én, szerdán újból 120 nemes kereste fel a királyt, hogy jöjjön közéjük, de egyedül, az urak nélkül, mert azok adnak rossz tanácsot neki. Bár a pápai legátus és a nuncius nem javasolták, a király önként kijelentette, hogy másnap egyedül megy közéjük. Ez meg is történt, de nem tudtak eredményre jutni, a király a következő napra ígért döntést. A nemesek vezetői (Li Caporali) látván, hogy zavar tör ki, röviden válaszoltak erre, és a királyt a hájához vezették. Az urak is küldtek tiltakozást a nemeseknek, akik azt válaszolták, hogy először egyedül akartak tárgyalni az uralkodóval, de most már őket is fogadják. A további tárgyalásokat nem érdemes ismertetni. Hétfőn, május 22-én a nemesek betérjesztették a cikkelyeket a királynak, de a nemesség által javasolt hatvani országgyűlés megtartása, és az egyházi tized eltörlése tárgyában nem tudtak megállapodni. Az országgyűlés véget ért, de a nemesek megbízottakat hagytak további tárgyalásra.⁷⁵

A hatvani országgyűlés lefolyását máshol részletesen ismertettem, így nem térek ki rá.⁷⁶ Az 1526. évi Szent György napi országgyűlés kezdetével már foglalkoztam.⁷⁷ Április 29-én és 30-án a palota előtt tárgyaltak a királlyal. 30-án száz emberre ruházták a döntést, a többi nemes meg kezdett hazamenni. Az ott maradtak külön-külön tárgyaltak a főpapokkal és a főurakkal a budai ferences Szent János kolostorban. Végül június 8-ára elkészültek a cikkelyek, köztük volt egy, amelyben az addig támadott Szalkai érseket, az országgyűlés által visszahelyezett Batori nádort, Drágfi János országbírókat és a jövődő kincstartót választották a király mellé tanácsossá. (Köznemesi ülnököket nem!) A többi főpap és báró ehhez nem járult hozzá, és a választottak sem fogadták el. Ez a cikkely nem került be a Corpus Jurisban is olvasható dekrétumba. A diéta aznap befejeződött.⁷⁸

Az országgyűléseken megjelentek, és megnyitásuk alkalmával általában beszédet is tartottak a hazánkba akkreditált külföldi követek. A tárgyalások nyelve magyar volt, amit – mint láttuk – a Pozsony városi követek nem értettek, a külföldi követek szónoklatát pedig le kellett fordítani.⁷⁹ Az 1505. évi ún. „Rákosi végzést” Werbőczy latinul fogalmazta, de az országbíró átírata szerint „a nép nyelvén” megmagyarázta a jelenlevőknek.⁸⁰ Mivel a törvények szövegét általában utólag foglalták latinul írásba, valószínű, hogy a diéta magyar szöveget fogadott el.

Összefoglalóan az országgyűlés tárgyalásairól megállapítható, hogy a három rend, a főpapok, főurak és nemesség közül az első kettő általában együtt, és pedig többnyire a királynál tanácskozott, olykor azonban önállóan is akár a királlyal, akár a nemesekkel. A nemesség mindig megőrizte különállását, és rendszeren a Rákoson, vagy a budavári királyi palota előtti téren ült össze, legfeljebb, ha kevesebben jöttek össze, akkor került sor a budai Szent János, vagy a pesti Szent Péter ferences kolostorban tanácskozásokra. Ugyanez mondható el a teljes ülésekről. Az uralkodó ritkán jelent meg a Rákoson, ezért kellett a nemeseknek olykor átjönni Budára. A király és a két első rend többnyire azonos számú főpappal és báróval közölte véleményét a nemesekkel, akik viszont rendszeren nagyszámú delegációval küldtek kéréseiket a királynak és a nagyuraknak. Az országgyűlés elhúzódása miatt nem csak a húszas években ruházta át néha a nemesség jogait egy a körükből választott testületre. 1510-ben pl. 40 meghatalmazott nemes szavazta meg a főpapokkal és bárókkal együtt az adót.⁸¹ Előfordult az is, hogy a főpapok és főurak a diéta által választott esküdt ülnökök beleegyezésével előre hozták a megszavazott adó beszédését.⁸² Az országgyűlésen tárgyalt ügyekről külön tanulmányt kellene írni. A törvények nem adnak teljes képet. Nemcsak fel ségsértési ügyekben ítéleztek.⁸³ Különböző magánügyeket is tárgyaltak.⁸⁴

Az a tény, hogy a király Budán tartózkodott, nagy tömeg esetén pedig a nemesség a Rákoson, szükségessé tette az átkelést a Dunán, mégpedig mind a királynak és az uraknak, mind a nemeseknek. Híd akkor még nem volt, így hajókat kellett igénybe venni. Láttuk, hogy az uralkodó valóban hajóval kelt át a folyón.⁸⁵ Ebből könnyen szerencsétlenség történhetett. Az 1504. évi Szent György napi országgyűléskor a Rákosról visszaindulva Pest és Buda között a Dunán egy hajó hajómalomhoz ütközve elsüllyedt, így a vízbe fulladt a királyi tanács két köznemesi ülnöke, Szlavónia ítélmestere, valamint több nemes.⁸⁶

SZAVAZÁS, A TÖRVÉNYEK SZENTESÍTÉSE ÉS KIHIRDETÉSE

Nehéz megállapítani a határozathozatal módját. A fentiek alapján két szöveg közt kellett dönteni: a főpapok és főurak által elfogadott királyi előterjesztés és a

nemesség kérelmei egymással általában szemben álltak, az országgyűlés lényegében a kettő közti egyeztetésből állt, a végső szó pedig a királyé volt. A szavazás maga az urak esetében a szavazatok mérlegeléséből állt, a nemesség (és teljes ülések) esetében néhány adat a kar felemelésére utal. Voltak azonban olyan esetek, ahol ez a szavazási mód csak bizonyos megkötésekkel érvényesült. Az 1498. évi 2. tc. 6. §. az ország négy részéből 16 esküdt ülnök választását rendelte el. Mivel a törvény az erdélyi és a szlavóniai bíróságokról külön intézkedett, az ülnökök pedig elsősorban a királyi kúria bírótársainak, és elvileg csak másodsorban a nemesség tanácsai képviselőinek számítottak, ha egy erdélyi vagy szlavóniai nemes, akarta magát beválasztatni a tanácsba, valamely magyarországi megyében kellett követséget vállalni, ahogy erre adatok is maradtak. Fennmaradt az első ülnökök listája, amely megadja, hogy négy-négy assessor melyik megyét képviselte. A negyedik eltérő nagyságú területek voltak, ennek okára most nem térhetek ki. Minden jel szerint az egy negyedhez tartozó megyék követei, vagy az országgyűlésen megjelent nemesi maguk közül választották meg az ülnököket.⁸⁷ Valami hasonló történt a nádorválasztásnál is. 1519-ben Bátori István 57, Szapolyai János pedig 27 szavazatot kapott.⁸⁸ Összesen 84 szavazatot csak akkor jön össze, ha a főpapokon és bárókon kívül megyénként egyedül egy szavazattal számolunk. Tehát az egyes megyék egy-egy szavazatot jelentettek.

A királyi előterjesztés és a nemesség kérelmei közti egyeztetés azonban nem volt mindig eredményes, amire több adat maradt fenn. Az 1499. évi tavaszi országgyűlés idején a rendek nem voltak hajlandók módosítani elképzeléseiket, és mivel letelt a kiszabott két hét idő, indulót fúvattak, és hazamentek. Ez az egyetlen adat, ami az országgyűlés lezárásának ezt a formai kelletét említi.⁸⁹ Egy másik példa. 1524 őszén a (nemesi)

közösség (communitas) a királlyal, és a tanácsosokkal, tehát a teljes tanáccsal végül csak három cikkelyben nem tudott megállapodni, úgyhogy a diéta eredménytelenül oszlott fel.⁹⁰ Tekintve, hogy nagyon sok országgyűlésnek nem maradt fenn a végzeménye, ezek közt biztos több olyan van, amelyet nem szentesítettek. A szöveg fennmaradása esetén sem lehetünk ebben biztosak. Így a Corpus Jurisba is bekerült, különben eléggé a nemesség érdekeit kifejező 1507. évi törvény esetében már Kovachich Márton György is gyanút fogott.⁹¹

Az uralkodó és a rendek megegyezése után a magyar nyelven elfogadott határozatokat a kancelláriának kellett megfelelő formában latinra fordítani. Ez általában megtörtént nem sokkal az országgyűlés után, de pl. Mátyás 1467. évi törvénye még 1468-ban sem készült el. Az is megállapítható, hogy az elfogadott határozatok egy részét nem mindig foglalták be a dekrétum szövegébe. A megfogalmazott cikkelyek a király nevében kiállított és pecsétjével ellátott oklevélbe lettek foglalva, amelynek végén az uralkodó kötelezi magát a dekrétum megtartására, és másokkal való megtartatására. Ezzel vált a dekrétum valóban törvénné. Ezt azonban ki is kellett hirdetni. A megyék kaptak egy-egy példányt a szentesített oklevélből. Sok törvény fennmaradt példányán olvasható valamely megye neve. Olykor arra is van adat, hogy a király elrendelte kihirdetését a vásárokon.⁹² A kissé bonyolult eljárás sok lehetőséget adott az uralkodónak, hogy megakadályozza neki nem tetsző határozatok életbe lépését, és pedig nem csupán a szentesítés megtagadásával, ami szükségképp kielézte a helyzetet közte és a rendek között, hanem a szöveg módosításával, vagy a kihirdetés elmulasztásával is. A Jagelló királyok minden gyengeségük ellenére gyakran és eredményesen alkalmazták ezeket a módszereket. Ez azonban már politikai történeti kérdés, ami nem ide tartozik.

Jegyzetek

¹ Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére. (Grill Károly Könyvkiadóhivatala, Bp., 1919. Hatodik kiadás. 651–662. pp.) A Corpus Jurisban található törvények kiadási helyét nem adom meg, az év és a törvénycikk száma alapján könnyen megtalálhatók.

² Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. (Politzer Zsigmond és fia. Bp., 1946. 114. p.) – Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. (Tankönyvkiadó, Bp., 1972. 138–139. pp.) – Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. (Osiris Kiadó, Bp., 1995. 79–83. pp.)

³ Schiller Bódog: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. (Kilián Frigyes utóda. Bp., 1900. 33–166. pp.)

⁴ Kérészy Zoltán: A magyar rendi országgyűlés két táblájának kialakulása. Egyúttal néhány szó kétkamarás országgyűlési szervezetnek visszaállításának kérdéséhez. Bp., 1925. 15–22. pp.

⁵ Szilágyi Loránd: A magyar királyi kancellária szerepe az államkormányzatban 1458–1526. (Franklin-Társulat. Bp., 1930. 1–118. pp. A Schiller elleni legélesebb kirohanás: uo. 39–40. pp.)

⁶ Ld. fenn, 2. j. – A Zsigmond-kori kistanács kérdése ettől függetlenül. Mezey: i.m. 101. p. (Ezt a fejezetet Beliznay Kinga írta.)

⁷ Ezt néhai Holub József pécsi jogtörténész professzor is megfogalmazta, aki az országgyűlés alatt külön is tárgyalt tanácsot, a felső tábla őst ugyan nem nevezte tágabbnak, viszont megállapított-

ta, hogy a főpapokat és a nagybirtokosokat foglalta magába. Joseph Holub: La Formation des deux Chambres de l'Assemblée nationale hongroise. In: Album Helen Maud Cam. Tom. II. (Studies presented to the International Commission for the History of the Representation and Parliamentary Institutions. = Études présentées à la Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'États. Louvain – Paris, 1961. 352–354. pp.)

⁸ Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. (História Könyvtár Monográfiák 17.) (História – MTA Történettudományi Intézete. Bp., 2001. 282–284. pp.)

⁹ 1478: Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. XII. k. (Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Pest, 1857. 99. p.) – 1493: Magyar Országos Levéltár. Középkori gyűjtemény (a továbbiakban: DL.) 23067.

¹⁰ Az adatok: Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején. In: Századok 121. (1988) 160–161. pp.

¹¹ Ezt jól mutatja, Frangepán Gergely kalocsai érsek példája, aki 1512-ben egy tágabb tanácsülés után felkereste a királyt, de mivel az nem marasztalta, kénytelen volt hazautazni. Kubinyi: i.m. 153–154. pp.

¹² Velencei követjelentés: Magyar Történelmi Tár 25. (1878) 47. pp.

¹³ Kubinyi: Bárók i.m. 147–215. pp.

¹⁴ Azaz hűtlenséget követ el. Kovachich, Martinus Georgius: Supplementum ad Vestigia comitorum apud Hungaros. Tom. II.

- (Typographia Regiae Universitatis Pestanae. Budae, 1800. 502–503. pp.)
- ¹⁵ Kubinyi András: Az 1505-ös rákosi országgyűlés és a szittyai ideológia. In: Századok (2006) sajtó alatt. – Kubinyi András: Az 1520-as évek közepének országgyűlési küzdelmei. In: *Analecta mediaevalia* 3 (2006) sajtó alatt.
- ¹⁶ Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. (Bp., 1909. 119. p.)
- ¹⁷ Kovachich, Martinus Georgius: *Vestigia comitorum apud Hungaros.* (Typis Regiae Universitatis. Budae 1790. 290–291. pp.)
- ¹⁸ Részletesebben: Kubinyi András: A királyi tanács az 1490. évi interregnum idején. (II. Ulászló választási feltételeinek létrejötté.) In: *Levéltári Közlemények* 48 – 49 (1977) 63–64. pp.
- ¹⁹ Szente Zoltán: Az Országgyűlés funkciói a magyar közjogi hagyományban. In: *Jogtörténeli Szemle* (2005/2. szám. 12. p.)
- ²⁰ Kubinyi András: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458–1526 közti időre.) In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 21 (1979) 21–26. pp.
- ²¹ Mezey: im. 80. p.
- ²² Pl. 1462. április 25-én május 9-re. Dl. 81495. – 1506. április 18-án május 3-ra. Dl. 82244.
- ²³ Pl. 1477. december 22-én 1478. február 14-re. Igaz, ekkor a király az ausztriai Korneuburgból keltez. Kovachich: *Vestigia* im. 398–399. – 1508. március 12-én május 13-ra. (Szent György huszadik napja.) Dl. 82274.
- ²⁴ Dl. 81495.
- ²⁵ Egy báróhoz szóló: Schiller: i.m. 317–318. – A városoknak szóló: Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története.* I/6. k. (Székely és társa könyvnyomdája. Sopron, 1928. 217. p.)
- ²⁶ Teke Zsuzsa: A dekrétum fogalma és társadalmi szerepe Mátyás korában. In: *Történelmi Szemle* 29 (1986) 205. p. szerint 1467 után Mátyás országgyűlési meghívói nem utalnak erre. Ebből az időből azonban csak egy alkalommal hívták meg a városokat. 1475-ben.
- ²⁷ Dl. 23355.
- ²⁸ Kovachich: *Vestigia* im. 297–298. pp.
- ²⁹ Dl. 82354.
- ³⁰ 1458: Dl. 81240. – 1462: Dl. 81495. – 1466: Dl. 81626. – 1474: Dl. 88562. – 1504: Magyar Országos Levéltár. *Diplomatikai fényképgyűjtemény.* (Továbbiakban: Df.) 216668. – 1505: Schiller: im. 317 – 318. – 1518: Dl. 23010. (Ez az év három országgyűlése közül a Szent György napra szolgált.) Az 1504, 1505 és 1506 évi személyre szóló meghívó címzettje nem báró, hanem olyan nemesi előkelő, aki vagy királyi tisztviselő, vagy az országgyűlés által választott köznemesi ülnök. Ezt a két csoportot, valamint a királyi tábla szakbíráit az 1505 évi Rákosi végzés a főpapok és urak után, a megyei követek előtt sorolta fel. Felsorolásuk: Kovachich: *Vestigia* im. II. k. 332–336. pp. Az nem állapítható meg teljes biztonsággal, hogy ezek az országgyűléseken az urak, vagy a megyei követek közt foglaltak helyet.
- ³¹ Rosenthal, Joel T.: *Nobles and the Noble Life 1295–1500.* (Historical Problems. Studies and Documents 25.) (George Allen & Unwin Ltd. London. – Barnes & Noble Books New York. 1976. 103–104. pp.)
- ³² 1466: Dl. 61033. – 1468: Df. 268088. – 1473: Df. 268093. – 1477: Kovachich: *Vestigia* im. 399. p. – 1490: Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon.* XII. k. (Emich Gusztáv Könyvnyomdája. Pest, 1857. 485–486. pp.) Ez volt Mátyás utolsó országgyűlési meghívója, a diétát azonban a király halála miatt már nem tartották meg. – 1508: Dl. 82274. – 1517: Dl. 82478.
- ³³ Néhány példa. 1458: Kovachich: *Vestigia* im. 297–298. pp. (A májusi országgyűlésre.) – U.o. 331–332, 333–335. pp. (A decemberi szegedi diétára.) – 1475: U.o. 394–395. – 1491: Házi: im. 88–89. pp. – 1505: U.o. 217. p. – 1508: U.o. 236. p.
- ³⁴ Ld. fenn, 18. j.
- ³⁵ Az előbbi cím és kelet nélkül egy formulás könyvben maradt fenn, szövege és tartalma alapján keltezhető. Kiadta: Schiller: im. 317–318. pp. – A városoknak küldötkekből a sopronit idézem: Házi: im. 217–218. pp.
- ³⁶ Az előbbi: Dl. 82274. – Az utóbbi: Házi im. 236. p.
- ³⁷ Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien. *Große Correspondenz* (a továbbiakban: Gr. Corr.) 25.a. 5.5.1523. Andrea dal Burgo császári követ jelentése Ferdinánd főhercegnek. .
- ³⁸ Gr. Corr. 25. a. 5. 5. 1523. Burgo és Siegmund von Herberstein osztrák követ közös jelentése Ferdinándnak. Burgo és utóda, Schneitpöck V. Károly császár akkrediciójával tartózkodott állandó császári követként az országban, de Ferdinándnak, vagy miniszterének, Salamancának jelentettek. Magyar országgyűlések idején azonban Ferdinánd külön osztrák követet is küldött, így a Habsburgok részéről két személy beszélhetett az országgyűlés, vagy a királyi tanács előtt.
- ³⁹ Vö. Mezey: im. 81–82. pp.
- ⁴⁰ Ld. rá: Kubinyi András: A királyi udvar kormányzati szerepe Mohács előtt. (Székközlő a Magyar Tudományos Akadémián. 2001. Társadalomtudományok.) (Magyar Tudományos Akadémia. Bp., 2005. 13. p.)
- ⁴¹ „Intentio Hungarorum in dieta ad festum nativitatis Marie celebranda est ista.” Gr. Corr. 8. fol. 80.
- ⁴² *Relationes oratorum pontificiorum.* Magyarországi pápai követek jelentései 1524 – 1526. (Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia. II/1. Tom. Reprint. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. Bp. 2001. 188–190. pp.) Antonio Burgo pápai nuncius naplója az 1525 tavaszi diétáról.
- ⁴³ Kubinyi: *Az 1520-as évek im. Sajtó alatt.*
- ⁴⁴ V. László tervezett pozsonyi országgyűlésére: Kovachich: *Sumentum* im. II. k. 131–132. pp. – Ezzel még 1549-ben is tisztában voltak. R. Kiss István: *A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve.* (M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága. Bp., 1908. 175–176. pp.)
- ⁴⁵ Ld. fenn, 24. j.
- ⁴⁶ Ld. fenn, 41. j.
- ⁴⁷ *Relationes* im. 372–373. pp. – A Kalandos szövetségre: Kubinyi András: *Az 1525. évi „Kalandos szövetség”.* In: *Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára.* Szerk. Bertényi Iván. (ELTE Sokszorosítottizem. Bp., 1980. 141–153. pp.)
- ⁴⁸ Az általuk a nemesség távozása után elfogadott, de törvényerőre nem emelkedett 1518. évi Szent György napi országgyűlés 4. cikkelyében (Szabó számozása), valamint a két rend 1525. május 22-i szövetséglevelében. Szabó D.: *A magyar országgyűlések* im. 230 (1518), 204 (1525.) pp.
- ⁴⁹ Kubinyi András: A királyi udvar a késő középkori Magyarországon. In: *Idővel paloták...* Magyar udvari kultúra a 16 – 17. században. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. (Balassi Kiadó. Bp., 2005. 16 – 17. – A palota belső terének legjobb rekonstrukciója: Magyar Károly: „Et...introivit ad Hungariam sola germanica ancilla nomine Maria...” Habsburg Mária és Buda. In: *Habsburg Mária. Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521 – 1531.* Szerk. Réthelyi Orsolya. F. Romhányi Beatrix, Speker Enikő és Végh András. (A Budapesti Történelmi Múzeum kiadványa. Bp., 2005. 87–105. pp. A tanácssteremre: u.o. 100. p.)
- ⁵⁰ Df. 218150. – Az országgyűlés kezdetére ld. fenn, 38. j. – A két első rend szövetséglevele, amelyet 11 főpap és 17 főpap adott ki az 1525. évi tavaszi országgyűlés végén, május 22-én, a budai várban (in arce Budensi) kelt, ami alatt a királyi palotát értették. Szabó D.: *A magyar országgyűlések* im. 203–207. pp.
- ⁵¹ Ld. fenn, 42. j. – Az 1519 évi nádorválasztó országgyűlés idején 3000 fegyveres nemes jelent meg a téren, akiket Tomori Pál, Bornemissza budai várnagy kapitánya, ügyilövészekkel kergetett szét. A király azt üzentte, hogyha fegyvertelenül jönnek, másnap közéjük megy, és megválaszthatják a nádort. Ez meg is történt május 28-án. Szabó D.: *A magyar országgyűlések* im. 40. p.
- ⁵² Szabó D.: *A magyar országgyűlések* im. 40, 155–156. pp.
- ⁵³ Gr. Corr. 25. a. 5.5.1523. Burgo és Herberstein, ill. Burgo jelentései Ferdinándnak.
- ⁵⁴ Gr. Corr. 25. b. 5. 5. 1523. Herberstein jelentése Salamancának.
- ⁵⁵ Ld. fenn, 42. j.
- ⁵⁶ Ld. fenn, 47. j. – *Relationes* im. 372–374. pp. Burgio pápai nuncius naplója az országgyűlésről.
- ⁵⁷ Ld. fenn, 56. j.
- ⁵⁸ *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490.* Franciszi Döry collectionem manuscriptam addita-

- mentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II/19.) (Akadémiai Kiadó. Bp., 1989. 210. p. 1. j.) Az országgyűlést valószínűleg nem tartották meg.
- ⁵⁹ U.o. 213–219. pp.
- ⁶⁰ Óváry Lipót: A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél – másolatai. I. füzet. (M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága. Bp., 1890. 201. p. Nr. 854.)
- ⁶¹ Ártándira: Kubinyi András: Habsburg Mária királyné udvartartása és a politika 1521–1526. (In: Habsburg Mária im. 18. p.)
- ⁶² Gr. Corr. 8. fol. 81–83.
- ⁶³ ELTE Könyvtár Kézirattára. Litterae et epistolae originales. (A továbbiakban: LEO). Nr. 32.
- ⁶⁴ U.o. Nr. 16.
- ⁶⁵ Teleki: Hunyadiak kora im. X. k. 183 – 185. pp. – A magyar szöveg a Hunyadi által letett eskü lehetett, amelyet Kovachich: Supplementum im. Tom. II. 44. p. adott ki.
- ⁶⁶ Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457. Collectionem manuscritam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II/11.) (Akadémiai Kiadó. Bp., 1976. 360–372. pp.)
- ⁶⁷ Knauz Nándor: Az Országos Tanács és országgyűlések története 1445–1452. (Eggenberger Ferdinánd. Pest, 1859. 64. p.)
- ⁶⁸ Ortway: im. 201. p. Nr. 854.
- ⁶⁹ Iványi Béla: A körmendi levéltár missilis levelei (I. rész. középkor, 1454–1526.) (Körmendi Füzetek 5. szám.) (A „Rábavidék nyomdájá”. Körmend. 1943. 28–29. pp. Nr. 143.)
- ⁷⁰ U.o. 29. p. Nr. 144.
- ⁷¹ Gr. Corr. 25. a. 10. 5. 1523. Andrea dal Burgo és Herberstein Ferdinándnak.
- ⁷² Gr. Corr. 25. a. 14. 5. 1523. Burgo Ferdinándnak.

- ⁷³ Gr. Corr. 25. b. 23. 5. 1523. Herberstein Salamancának.
- ⁷⁴ Gr. Corr. 25. a. 23. 5. 1523. Burgo Ferdinándnak.
- ⁷⁵ Relationes im. 188–195. pp.
- ⁷⁶ Ld. fenn, 15. j.
- ⁷⁷ Ld. fenn, 56. j.
- ⁷⁸ Relationes im. 172–176. pp.
- ⁷⁹ Ld. fenn, 53, 65. j.
- ⁸⁰ Dl. 21250, 22559, 39331 – 39334, 46733, stb.
- ⁸¹ Wenzel Gusztáv: Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai. II. In: Magyar Történelmi Tár 24 (1877) 195. p. (Pasqualigo velencei követ 1510. július 21-i tatai jelentése.)
- ⁸² Df. 216594. (1503. március 1.)
- ⁸³ Egy idézés birtokperben az országgyűlés elé: Szabó D.: Magyar országgyűlések im. 158. p.
- ⁸⁴ A pozsonyi követek jelentése 1447-ből: Knauz: im. 64. p.
- ⁸⁵ Ld. fenn, 75. j.
- ⁸⁶ Dl. 21279.
- ⁸⁷ LEO 266. – Az ügyre: Kubinyi András: A királyi tanács köznevesi ülnöke a Jagelló-korban. In: Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk.: H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. (Akadémiai Kiadó. Bp., 1984. 262. p. Az ország négy részének térképe: u.o. 259. p.)
- ⁸⁸ Balogh István: Velencei diplomaták Magyarországról (1500 – 1526). Forrástanulmány. (A Szegedi Magy. Kir. Ferencz József – Tudományegyetem Közép- és Újkori Történeti Intézete. Szeged. 1929. XXXII. p.) Aluise Bon velencei követ jelentése.
- ⁸⁹ Ortway: im. 201. p. 854. sz.
- ⁹⁰ Acta Tomicianiana VII. k. 84–85. pp. (Andrzej Krzycki lengyel követ jelentése.)
- ⁹¹ Kovachich: Supplementum im. Tom. II. 341–342. pp.
- ⁹² Teke: im. 207–210. A Mátyás-kori állapot ismertetése.

1. A REKLÁMOKRA VONATKOZÓ JOGI SZABÁLYOZÁS ÁLTALÁNOS RENDSZERE ÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETI VÁZLATA MAGYARORSZÁGON

A reklámokra vonatkozó jogi szabályozás módszere hagyományosan a reklámozási tevékenység megengedhetőségi kereteinek rögzítése. A kereteket a reklámokra vonatkozó tételes jogban lényegében a mai napig tilalmak és korlátozások alkotják, a szabályozás jellege alapvetően kogens. A ma hatályos szabályok nagy része előíró szabály, azaz a reklámokra vonatkozó rendelkezések a követendő magatartást írják elő vagy tiltásokat (korlátozásokat) fogalmaznak meg. A tilalmak egyébként jellemzően vagy a reklámüzenet tartalmát (vagy a közzététel módját), vagy a reklámozható áruk körét érintik.

A reklámok szabályozásának gyökerei Magyarországon – amennyiben az írott jogi forrásokhoz igazítjuk ezt – a XV. századra nyúlnak vissza.

A korabeli jogi szövegek összehasonlító vizsgálattal határozottan kimutatható a kialakított versenyjogi modell német-rokonsága, a megtévesztő reklámfogások a tisztességtelen verseny elleni jog fogyasztók megtévesztését tiltó tényállásai (reklámszédelés, becsalogató hirdetés), a piaci konkurenciát sértő reklámok a versenytársi sérelmek alapján ítéltettek meg

Pázmándi Kinga:

A hirdetésre vonatkozó jogi szabályozás története

(klasszikus versenyjogi tényállások, hírnévsértés, befeketítés, szolgálai utánzás).

Ez az elméleti és tételes jogi kiinduló pontja a reklámokra vonatkozó általános jogi korlátozások (megtévesztő, burkolt – és összehasonlító reklám) ma hatályos rendszerének.

A reklám jogi szabályozásában történetileg megfigyelhető, hogy az először tisztán versenyjogi közelftés később fokozatosan egészül ki a fogyasztóvédelem szempontjaival. A magyar jogban a tisztességtelen versenyről szóló első átfogó törvény, az 1923. évi V. tv. – a tisztességtelen versenykezelmények általános tilalmán keresztül közvetetten, közvetlenül pedig a versenytársi sérelmek között elhelyezve a reklámszédelés tényállását – tisztán versenyjogi szempontból ítélte meg a jogi elvárásokba ütköző reklámozást, illetve a fogyasztók megtévesztő tájékoztatását. Érdekes – a mai polgári jogrendszerek egyik-másikában még ma is megfigyelhető momentum, – hogy a kezdeti tisztességtelen verseny elleni jogban a versenytársi sérelmeknek sok esetben deliktuális megfelelője is